

מקורות האמת

ביהדות

יוסף זיו-זיגדון

המאמר עוסק בהגדרת האמת ובערך האמת – סובייקטיבית ואובייקטיבית, ומה שכרו של הדן דין אמת.

האמת". אשת הנאשם וקרוביו לא נתנו מנוח לרבי רפאל, השכם והערב באו לביתו בכו והתחננו, כי יורה היתר לעצמו. רבי רפאל הרחמן, שמעולם לא השיב פני איש ריקם והיה מוכן למסור את נפשו בשביל דמעה אחת מישראל, הקשיח הפעם את לבו ולא שעה לתחנוניהם. כשהגיע המועד האחרון למתן השבועה, כל בני משפחתו של הנאשם באו לביתו של הרב והחלו לבכות כל היום. הלילה ירד, רבי רפאל יושב בחדרו סגור ומסוגר, יודע כי מחר הוא יום הדין של יהודי, בעל לאישה ואב לילדים, בידו להצילו ולהשיבו למשפחתו. אך איך יעשה את הנבלה הזאת להעיד דברי שקר? כל ימיו הוא לחם למען האמת, השכם והערב הטיף והכריז, כי השקר הוא אבי אבות הטומאה והאמת היא מקור כל קודש, חותמו של הקב"ה, יסוד לכל עבודת האדם עלי אדמות ועיקר העיקרים. כל ימיו מסר נפשו על האמת, עתה בקנותו ילך להעיד ולהישבע לשקר? הוא לא יעשה את הצעד הזה! אך הצלת היהודי ומשפחתו הם ערך בפני עצמו ובו תלוי הדבר, מה יהיה עתה? למבוי סתום נקלע הרב. נתן את קולו בבכי, התחנן בפני בוראו ואמר: "אנא השם קח את נפשי ממני, קחני מן העולם השפל הזה ובלבד שלא אוציא דבר שקר מפיו!" כך נתן קולו בבכי כל אותו הלילה, עד שפרחה נשמתו. לפנינו סיפור המראה עד כמה חשובה מידת האמת אצל אנשי המעשה, אפילו פיקוח נפש אינו דוחה אותה.

"כל חילול של האמת אינו רק התאבדות מסוימת של השקר עצמו, הוא גם דקירת סכין בבריאותה של החברה האנושית" (אמרסון, 1841). אמרה זו באה ללמדנו עד כמה חשובה האמת. השקר בסופו של דבר מתגלה, יש בו כדי לגרום לסכסוכים חברתיים וזו הסכין הננעצת בבריאותה של החברה האנושית. אמת ואמונה הולכים ביחד, הנאמן לעניין מסוים נבחר לכך מפני שהאמת היא נר לרגליו. המלך ב"ספר הכוזרי" מסביר על מה מבוססת אמתותה של המסורת שנתן משה רבנו לעם ישראל:

(1.) לא ניתן לבדות מן הלב סיפור מפורט בלי להתבלבל. (2.) אילו היה סיפור כזב, לא ייתכן שעם שלם יקבלו מבלי שיחוש

כאשר מתבקשים תלמידים להגדיר מהי אמת, לרוב מתקבלת התשובה: אמת זה לא לשקר, לומר דברים נכונים. הגדרה זו אינה מספקת, מיד בא הטיעון של מה שנכון בעיניך איננו נכון בעיני האחר. אם כן מהי אמת? כל תלמיד מוסיף דוגמה אחת או שתיים לכך שאמת היא אמירת דברים נכונים, עד שמגיעים למסקנה שאמת היא אמירת דברים הנכונים במציאות והם עובדה קיימת שאין לערער עליה.

כאן המורה פותח בפרקי אבות פרק א משנה יח: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלושה דברים העולם עומד: על הדין על האמת ועל השלום, שנאמר: אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם." התנא הקדים את הדין לשלום, לרמז שעל ידי האמת יתקיים השלום.

האמת נבחרה כמילה המייצגת התאמה של משפט אל עובדה במציאות, דבר נכון ונאמן.

א היא האות הראשונה בא"ב, מ היא האות האמצעית והאות ת היא האחרונה. יש סדר בדברים כשהם דברי אמת. בשקר לעומת זאת יש בלבול האות ש ערכה 300, האות ק ערכה 100 והאות ר ערכה 200. כל אות מאותיות האמת עומדת יציבה על שתי רגליים או על בסיס איתן ואותיות השקר על רגל אחת והאות ק לא כל כך יציבה.

ב"מורשת אבות", מובא מסיפור מעניין על מסירות נפש למען האמת, רבי פנחס מקוריץ אמר: "נשמתי תצא, אך מפי לא יצא דבר שקר", תלמידו רבי רפאל מברשיד הלך בעקבותיו, מוכן ומזומן היה למסור את נפשו בפועל ולא להוציא דבר שקר מפיו ועל כך יעיד המעשה הבא: יהודי בעירו של הרב עבר על חוקי המדינה, מכר סחורה אסורה. בית המשפט חייבו בעונש חמור. השופטים הסכימו שאם רבי רפאל מברשיד יעיד כי היהודי חף מפשע הוא ישוחרר לביתו. רבי רפאל שכל חייו עמל על שלימות מידת האמת, לא היה יכול לקבל עליו אותה שבועה. הררה ואמר: "אולי כדאי שהלה יענש ואף בחמורות, אך לא תיעקר

ההיחודות האמתית

אמת

על הפסוק "מי האיש החפץ חיים... נצור לשונך מרע, ושפתיך מדבר מרמה" (תהלים לד, יג). הרב משה הכהן דריהם זצ"ל, מי שהיה רב ודיין בג'רבא ובטבריה, עומד על ההבדל בין "רע" ל"מרמה": "בלשון אמר מרע ובשפתיים אמר מרמה". יש להיזהר מלשון הרע, ולהיזהר מדבר שאינו אמת. עוד רואה הרב את תפקידו העיקרי של האדם היהודי בלמידת ערכים אמתיים אשר יביאוהו אל האושר. ומי שאינו עושה זאת עשוי להימנות על ארבע כתות שאינן מקבלות פני שכינה וסימנן: השמ"ל – חנפנים, שקרנים, מלשינים, ליצינים.

יש אומרים שלכל אדם האמת שלו. מכאן נובעת אמונתו של כל אדם ואדם, לכן יש לבדוק כל היגד לגופו, כי מה שבעיניי נראה כאמת בעיני אחר ייחשב כשקר מוחלט ולהפך.

במאמר רביעי ב"ספר הכוזרי" הריה"ל עומד על כך שדת ישראל היא היחידה שהוכיחה את אמתותה למאמיניה במראה עיניים, לעומת מאמיני דתות שהאמינו למנהיגיהם. מכאן נובעת כנראה האמרה העממית הגרברית: "תאמין רק למה שעניך רואת", אבל אם יבוא האחר וינסה לאחד את עיניך תאמין לדברים שבאחיזת עיניים? לאלוהים פתרונים ●

בשקר. (3) פירוט האירועים מאפשר לבדוק את אמתות הדברים.

מדברי רבי יהודה הלוי ב"ספר הכוזרי" ניתן ללמוד שרק בדרך האמת ייכון עם, בזה סגולת עם ישראל וזוהי מעלה שאינה ניתנת לביטול.

במסכת פיאה פרק ח משנה ט אנו מוצאים שדיין הדן דין אמת לאמתו אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, כאדם שצריך ליטול ולא נוטל. מעניין הקשר בין זה שצריך ליטול ולא נוטל לדיין שדן דין אמת, כנראה ששניהם שמים מבטחם בקב"ה ואינם צריכים לאיש. עליהם נאמר: "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו" (ירמיהו יז, ח).

אמירה שאדם אומר כשהוא נתון במצב מסוים אינה שקר, היא פשוט פן אחד של האמת, בן זומא אומר בפרקי אבות פרק ד משנה א: "... איזהו עשיר השמח בחלקו...". רבי עקיבא אומר: "זה שיש לו אישה נאה במעשים". דעתו של רבי עקיבא מושפעת מן המציאות, כי הייתה לו אישה טובה ודבריו נאמרו מהרגשה סובייקטיבית צרה ובן זומא אמר את דבריו באופן כללי. יש חכמים הסוברים שרבי עקיבא אמר אמת גמורה! אובייקטיבית! הוא זכה להתגלות האמת הזו בזכות רחל אשתו, האמת הזו הייתה קיימת לפני רבי עקיבא וגם אחריו, לא הכול זכו להכירה ורבי עקיבא זכה.